

PLETL Rita

Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem
Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék, Marosvásárhelyi Kar
Marosvásárhely/Koronka
ORCID: 0009-0008-1049-4397
pletlrita@freemail.hu

A SZAVAK BECSÜLETE

Szójelentések az erdélyi magyar online médiában

Poštenje reči

O značenju reči u transilvanijskim mađarskim onlajn medijima

The Honour of Words

Meaning of Words in the Transylvanian Hungarian Online Media

A tanulmány témája az online sajtó követéses vizsgálatának egy, a lexikológia, szemantika és stilisztika által körülhatárolt szeptéhez kapcsolódik. Arra vállalkozom, hogy az erdélyi magyar online média hírszövegeiben a szóválasztás és szójelentés közötti összefüggéseket vizsgáljam a helyénvalóság szemszögéből. A címben szereplő, Karinthy pamfletjére utaló szerkezettel („szavak becsülete”) azt szeretném hangsúlyozni, hogy a szójelentés alakulásának (változásának, módosulásának) azokat az eseteit próbálom feltérképezni, amelyek „rontják” a szavak hitelét; amelyek azért minősülhetnek szabályszegő alaknak, mert az alkalmi jelentés szokásostól eltérése nem stilisztikai hatást, hanem pontatlan, zavaros, vagy értelmezhetetlen nyelvi kifejezésformát eredményez.

Kulcsszavak: sajtómonitorozás, nyelvhasználati norma, nyelvi korpusz, szójelentés

Bevezetés

A tanulmány témája a szóválasztás és szójelentés közötti összefüggések vizsgálata az erdélyi magyar online média hírszövegeiben. A címben szereplő, Karinthy pamfletjére¹ utaló szerkezet („szavak becsülete”) a téma szűkíté-

---

¹ Karinthy 1917-ben keletkezett *Szavak* című alkotása.

sét jelzi. Azoknak az eseteknek a feltérképezésére vállalkozom, amelyekben a szójelentés módosulása „rontja” a szó hitelét, azaz az alkalmi jelentésnek a szokásostól eltérése nem stilisztikai hatást, hanem zavaros vagy értelmetlen nyelvi kifejezésmódot eredményez; amelyekben a szójelentés változásai nem az árnyalt, szabatos megfogalmazást szolgálják, hanem a létrejött szabályszegő formák stílusterést okoznak, vagy a képzavar különböző eseteit valósítják meg.

Karinthy az ellen tiltakozik, hogy „gyalázatos hazugok [...] megrontották a szavak becsületét és hitelét”, és ezért fülünk elvásott „a megrontott szavak hüvelyétől, melyeknek magvát, az igazságot kilopta valaki” (Karinthy 1917). A szavak hitelét nemcsak a manipuláció szándékával lehet rombolni, hanem a nyelvi igénytelenséggel, a hanyagul pontatlan nyelvhasználattal, a nyelvi kifejezés sűrű botlásaival a szavak és szólások használatában. Ez utóbbiak hatása szinte észrevétlenül érvényesül, szürkül a nyelvhasználat, kikopnak belőle az árnyalatokat kifejező szinonimák, az érzékletes megjelenítést megvalósító nyelvi kifejezések, fordulatok. A szótévesztések, a szóláskeveredések, az alakkeveredések, a pontatlan vagy téves terminushasználat megannyi „támadás” az ép nyelvérzék ellen, elbizonytalanítja a két- vagy többnyelvű környezetben élő anyanyelvi beszélőt. A médiának, különösen a kisebbségi vagy regionális nyelvűnek² törekednie kell arra, hogy a nyelvezetük ne károsan, hanem jó irányban befolyásolja az olvasók nyelvhasználatát. A média széles körű szerepéből fakadóan az élet legkülönbözőbb szféráival tart kapcsolatot, ezért a sajtónyelv több nyelvi rétegből merít; elvárható, hogy nyelvhasználata színes, gazdag szókészletből merítő, a közléshelyzethez illeszkedő legyen. A romániai magyar beszélőközösség számára a média fontos nyelvhasználati szféra, ez pedig felértékeli a kisebbségi média nyelvi szocializációban betöltött szerepét, éppen azért, mert a magyar anyanyelvűek számára az anyanyelvhasználat lehetőségei tájegységenként jelentős mértékben különböznek; a nyelvi térkép a dominánsan anyanyelvű környezettől a kétnyelvűség különböző változatain át az erőteljes szórványlétig nagyfokú változatosságot mutat. A médiának a szocializációs funkciója alakítja a nyelvi kultúrához való viszonyulást mindkét, a szövegalkotói és szövegbefogadói oldalon. A professzionális írásbeliségben dolgozó szakemberek felelőssége, hogy a sajtó nyelvhasználata orientáló mintaként járuljon hozzá a nyelvi műveltség terjesztéséhez, erősítse a nyelvi tudatosságot. „A nyomtatott és online sajtótermékek a korrektúra munkafázisának komolyan vételével tehetnek a nyelvi színvonal érdekében” (Balázs³ 2020). Olvasói elvárásként hasonló gondolatok

² A „regionális vagy kisebbségi nyelvek” kifejezést az általánosan elfogadott definíció szerint használom. Azon nyelveket jelenti, amelyeket valamely állam területén az állam olyan polgárai hagyományosan beszélnek, akik az állam többségi népességénél számszerűen kisebb csoportot alkotnak (Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája).

³ Szerkesztő, Korunk, Kolozsvár.

fogalmazódnak meg: „Már írtam, hogy az újságíró egyik feladata, hogy azt ne mondjam: küldetése, a magyar nyelv műves használata néptanítói jelleggel IS.”⁴

A nyelvi színvonal olyan szakmai követelmény, amely a sajtó megbízhatóságát, hitelességét szavatolja, tükrözi a nyelvi tényező fontosságát a média szerepének értelmezésében. A szó becsületének megőrzése azért is alapvető, mert a szó az egyik legfontosabb nyelvi elem az emberi közlésfolyamatban. A romániai magyar nyelvű média nyelvhasználatát vizsgáló sajtófigyelés célja éppen annak a vizsgálatára, hogy a hivatásos beszélők mennyire tartják be a köznyelv normáit, nyelvhasználatuk milyen mértékben tölti be a regionális, nyelvjárási és kétnyelvű környezetben a nyelvi minta szerepét.

A vizsgálat tágabb összefüggésekben

A választott téma az online sajtó követéses vizsgálatához kapcsolódik, pontosabban a médiafigyelés során észlelt nyelvi jelenségek egy részéhez, ahhoz, amelyet a rendszernyelvészeti kategóriák szerinti csoportosítás a lexikológia, jelentéstan és stilisztika határterületéhez sorolt. A szóválasztás és szójelentés közötti összefüggések felvázolása, az egyes esetek bemutatása és példákkal való megvilágítása a sajtófigyelés során begyűlt dokumentumanyagra támaszkodik. A forrásanyagot jelentő nyelvi korpusz jellemzőit a mintavételi eljárás módszerei, a nyelvi tények gyűjtésének szempontrendszere, a minősítés alapját képező szociolingvisztikai elvek alakították. Mivel jelenlegi vizsgálatom csupán egy szelete egy nagyobbak, röviden⁵ be kell mutatnom a médiamonitorozást meghatározó alapelveket, a megvalósítás folyamatában érvényesülő eljárásokat, a vizsgálati anyag jellemzőit.

A romániai magyar nyelvű média követéses vizsgálatának két évtizedes gyakorlatában a 2021-es év jelentette a váltást: az audiovizuális média élőszóban elhangzó szövegeinek vizsgálatáról áttértünk az írásban megformált szövegek (online média) tanulmányozására. A médiapiac változásai nyomán bekövetkezett átrendeződés (az online kommunikáció és online sajtó térhódítása), a médiafogyasztói szokások jelentős mértékű átalakulása időszerűvé tette a sajtófigyelés tárgyának megváltoztatását. A médiamonitorozás folyamatában kialakult, kialakított gyakorlat, miszerint a begyűjtött nyelvi anyag feldolgozása során észlelt nyelvi jelenségeket, a normasértő nyelvi tényeket egyrészt kutatási jelentésekbe sűrítve, a rendszernyelvészeti kategóriák szerint rendszerre rögzítettük, másrészt a feltárt nyelvi jelenségek elemzését elméleti keret-

⁴ A komment szekcióban megjelenő ismeretlen olvasó megszólalása.

⁵ A sajtómonitorozás részletes bemutatása megtalálható a *Nyelvhasználat a romániai magyar online médiában* című kötet Előszavában (7–13).

be ágyazottan végeztük el, hasznosnak bizonyult. Biztosította a folytonosság megőrzését a sajtófigyelés évi rendszerességgel ismétlődő folyamatában és egy olyan rugalmas keret megteremtését,⁶ amely lehetővé tette a vizsgálat tárgyának kiszélesítését, illetve azt, hogy a feldolgozás módszereit, illetve az értékelés szempontrendszerét finomítsuk, hozzáigazítsuk az empirikus anyagban megjelent nyelvhasználati változásokhoz.

A folytonosságot több tényező is szavatolta. A sajtófigyelés célja mindvégig állandó volt, annak a vizsgálat, hogy a magyar nyelvű média nyelvhasználata a regionális, nyelvjárási és kétnyelvű környezetben milyen mértékben tölti be a szóbeli, illetve az írásbeli közlésmódban a nyelvi minta szerepét. A mintavételi eljárásban minden alkalommal a reprezentatív jelleg biztosítására törekedtünk; a vizsgálati mintába beemelt médiumok kiválasztásában az adott sajtóorgánum jellege (közszolgálati rádió online felülete, online hírportál, nyomtatásban megjelenő napilap hírportálja) és a régió (tömb, átmeneti régió, szórvány) játszott szerepet. A médiafigyelést mindig az előre kijelölt időintervallumban végeztük. Az adatgyűjtés azonos eljárásai szerint hoztuk létre azt a nyelvi korpuszt, amely a követéses vizsgálat forrásanyagát jelentette.

Mivel a módszertani alapvetést meghatározó legfontosabb tényező, a romániai magyar nyelv státusa mindvégig ugyanaz maradt: regionális nyelv, ezért azokat az elveket, megállapításokat, amelyek a kisebbségi média jellegzetes vonásait a nyelvi dimenzió mentén teszik leírhatóvá, a sajtófigyelés minden szakaszában kiindulópontnak tekintettük. Ezért a nyelvi jelenségek minősítésében mindvégig tekintettel voltunk az aktív kétnyelvűségi helyzetre, amely kedvez a kontaktusjelenségek gyakoribb előfordulásának; szükségesnek tartottuk a köznyelv és regionális köznyelv fogalmának definiálását és elkülönítését, hiszen ez utóbbi a sztenderdhez képest kis mértékű alaktani és mondattani eltérést is mutathat a táji hagyományoknak megfelelően. Mivel a regionális köznyelv nemcsak a nyelvjárásokkal érintkezik közvetlenebbül, hanem a környező többségi nyelvvel is, ezért a nyelvhasználati szabályokat rugalmasabban kellett értelmeznünk. Figyelembe vettük a norma többrétegűségét. Ragaszkodtunk ahhoz a szociolingvisztikai alapozású magyar nyelvészeti állásponthez, amely több, egymással kölcsönös viszonyban lévő norma meglétét állítja: minden nyelvváltozatnak van normája, amelyek közül a főváltozaté abban kivételes, hogy kodifikált (Péntek 2023); a 21. században átértékelődött a nyelvi norma (egy központú helyett több központú normafogalom) (Tolcsvai 2003). A normafogalom többrétegűsége megfelelő keretet biztosított a regionális nyelvű média nyelvhasználatának a tanulmányozására. A követéses vizsgálat minden szakaszában érvényesítettük

---

⁶ A szempontrendszer táblázatát közzöltük a *Nyelvhasználat a romániai magyar online médiában* kötet Mellékletében (131–134).

a deskriptív megközelítést, mert ez a szemlélet a nyelv tulajdonságának tekinti a változatosságot, azt, hogy földrajzi és társadalmi tagozódásnak megfelelő változatokban létezik, és a változást, amely szerint a nyelvhasználati szokások a nyelv- vagy beszélőközösségekben érvényesülő normák hatására alakulnak. Elfogadtuk azt a felismerést, hogy a magyar nyelv a valóságos nyelvhasználat szerint több központú; Erdély a Partiummal, Vajdaság, a szlovákiai és kárpátaljai magyar nyelvterület önálló központoknak tekinthető, mert a közigazgatásban, az oktatásban, a tömegtájékoztatásban, a tudományos kutatásban, a könyvkiadásban a magyar is használatos az államnyelv mellett (Lanstyák 1995a; 1995b).

A nyelvi korpusz kialakításában az állandóságot jelentette, hogy mindvégig a magyar nyelv ismert rendszernyelvészeti fogalomköreire alapozó szempontrendszer nagy kategóriái szerint rendszereztük a begyűjtött nyelvi anyagot. Így alakultak ki a nagy kategóriák: morfoszintaktika, lexikológia – jelentéstan – stilisztika és szintaxis. De módosítottunk is, ha változott a vizsgálat tárgya (az online sajtó esetében az írásbeli közlésmód megkövetelte a helyesírási szabályok betartásának nyomon követését; tehát bekerült a helyesírás művelettípusok szerint rendszerezett fejezete). Bővítettük a kategóriák számát akkor is, ha a begyűjtött anyag megkívánta a nyelvi jelenségek értékelésének pontosítását. Egy új kategória létrehozása tette lehetővé a nyelvi variabilitás különböző eseteinek a rendszerezését: különböző típusú kontaktusjelenségek, különös tekintettel a szószintű és szókapcsolat szintű román eredetűekre; neologizmusok átvétele; a regiszter és/vagy stílusátvesztés előfordulásai; regionális (köznyelvi) jelenségek. A módosítások érintették a nagy kategóriákon belüli csoportosítást is, ha a nyelvi jelenségek értelmezése és minősítése ezt megkívánta; így került a lexikológia – jelentéstan – stilisztika határterületéhez a szövegtan.

A médiafigyelés folyamatában begyűjtött dokumentumok alapján kialakított nyelvi korpusz teljes anyagát táblázatokba rendszerezve tároljuk. A táblázatok oszlopai jelölik az idézett nyelvi alak leőhelyét (médiium neve, keltezés, műsor/rovat, időpont); a normasértő nyelvi alakot vagy szerkezetet; a normasértés minősítését és annak kódját is; az ajánlott helyes formát vagy változatot; a megjegyzés rovatban azt rögzítjük, ha az adott nyelvi jelenség több kategóriába is besorolható; ez segíti a különböző típusú normasértések előfordulási gyakoriságának a számbavételét. A táblázat sorai rögzítik az észlelt normasértő nyelvi formát, és ha az értelmezéshez szükséges, a vonatkozó szöveggörnyezetet; a táblázatok egymásutánja pedig leképezi a rendszernyelvészeti osztályozást.

A vizsgálat elméleti alapjai

A szóválasztás és szójelentés közötti összefüggések vizsgálata két pillérré támaszkodik. Az egyiket azok az elvek, felismerések alkotják, amelyek a vizsgálat

alapját képező nyelvi korpusz létrejöttét, a nyelvi jelenségek rendszerezését alakították. Ezeket felvázoltam az online sajtófigyelés bemutatásában. A másik pillért a szójelentés leírásának különböző modelljei alkotják. Tolcsvai Nagy Gábor azon állítását elfogadva, hogy a jelentés és ezen belül a szójelentés fogalma a nyelvtudomány egyik legösszetettebb és talán az egyik legkevésbé megoldott kérdése, csak azokat a megközelítéseket érintem, amelyek összhangba hozhatók voltak az anyaggyűjtést meghatározó koncepciókkal, és amelyek alapján a lexikológia – jelentésstan – stilisztika határterületét jelentő kategórián belül minősíteni és kódolni lehetett a nyelvi jelenségeket.

A szót önálló nyelvi elemmé a megnevezési képessége teszi. A szónak ez a tulajdonsága nemcsak a szótárban vagy a nyelvtanban mutatkozik meg, hanem a beszédben is. Ezért a szó az egyik legfontosabb nyelvi elem az emberi közlés-folyamatban (Tolcsvai, Arcanum).

A három, a szakirodalom által főirányzatnak⁷ tekintett jelentéselmélet (logikai vagy formális, strukturális, kognitív) kiindulópontja közös: a szó mint jel három összetevő kapcsolata, amelyeknek egymáshoz való viszonya alkotja a jelentést. Közös az is, hogy a jelviszonyt önkényesnek tartják, mert nem valamilyen belső szükségyszerűség hozza létre, hanem közmegegyezés, amit a hagyomány őriz meg, és a nyelvi gyakorlatban működik. Mindhárom koncepció közösségi jelleget tulajdonít a jelentésnek, abban viszont már lényeges különbségek vannak, hogy milyen tényezőkkel lehet bemutatni a szójelentést, illetve hogy milyen elemeket lehet bevonni a jelentésmagyarázatba.

A szójelentéssel kapcsolatos minősítésben támaszkodtunk a strukturális elmélet azon megállapítására, hogy a szó jelentése olyan közösségi jellegű szabály, amely előírja, hogy az adott szót milyen jelentéstartalomra vonatkoztatva használják helyesen az adott beszélőközösség tagjai, jelentésének megfelelően milyen más szavakkal kapcsolódhat össze, illetve milyen nyelvi szerkezetekbe épülhet be. Alapoztunk a kognitív jelentésmagyarázatnak⁸ arra a felfogására, amely szerint a nyelvi tudás a világ megismerésének, feldolgozásának képességével van szoros összefüggésben; amely hangsúlyozza a jelentésnek a nyelvhez és kultúrához kötődő voltát. Ez a felismerés beépül abba a stílusértelmezésbe, amely a stílust összetett fogalomként írja le, mert az interakcióban létrejövő szöveg folyamatosan viszonyt tart fenn szövegen kívüli tényezőkkel (a cselekvéssel, a situációval, a kontextussal) és a nyelvi tartományok adta lehetőségekkel (Tolcsvai 1996, 52). Ebben a keretben a normafelfogás elkülöníti a grammatikai szabályokat,

---

⁷ Lásd a főirányzatok bemutatását és tárgyalását Pethő József *Jelentésstan* című munkájában (2004, 32–53).

⁸ Tolcsvai összefoglalása alapján (Tolcsvai 2011, 11–13).

amelyek a nyelvi szerkezet megformálásának a módját, kereteit adják meg, és a szociokulturális jellegű normát, amely a nyelvi megnyilatkozás szintjén irányít (Tolcsvai 1996, 56). Ez a fajta elkülönítés a mi szempontunkból azért lényeges, mert kiszélesíti a nyelvi helyesség értelmezési tartományát. A nyelvi jelenségek vizsgálata nemcsak a helyesség, hanem a helyénvalóság szempontjából is lehetségessé válik. A nyelvhelyesség megítélése csak a nyelvi formák elfogadhatóságára van tekintettel, a nyelvi helyénvalósági ítéletek kiindulópontja a közléshelyzet. Helyénvalónak tekinthető az a nyelvi forma, amelyet mind a szövegalkotó, mind a befogadó az adott közléshelyzetben megfelelőnek gondol a kommunikáció sikerességé szempontjából (Lanstyák 2019, 104–105).

Tehát a nyelvi jelenségek vizsgálatában azt az elvet követtük, hogy a helyesség kritériumait rendszergrammatikai összefüggéseken túl más tényezőkkel (a közlés célja, a kommunikációs csatorna jellege, a szöveg típusa és műfaja, szövegelőzmények, az újságírók nyelvi kompetenciája) is összefüggésbe állítsuk.

A vizsgálati anyag

A nyelvi korpusz jellegét a sajtófigyelés tárgya alakította: az írott nyelvi dokumentumanyag az online sajtófigyelésből származik. A reprezentatív mintába kilenc magyar médiumot⁹ emeltünk be, amelyeknek az online felületein található hírek szövegeit vizsgáltuk.

A nyelvi korpuszt néhány alapadattal¹⁰ lehet jellemezni. A 2021-es sajtófigyelés során létrejött korpusz mérete megközelítőleg 409 223 szó, a 2022-es korpuszé megközelítőleg 165 000 szó, a 2023-ban gyűjtött anyag 156 000 szóból áll. A feldolgozott hírszövegek alapján a kigyűjtött nyelvi jelenségek száma a 2021-es szakaszban 2645, a 2022-es periódusban 1224, a 2023-as időszakban 1599. Az egymást követő szakaszok gyűjtése alapján elkészült három vizsgálati korpusz öt nagy jelenségtípusának megoszlási adatai tükrözik, hol a legnagyobb, illetve hol a legkisebb a normasértések száma. Az előfordulás gyakorisági adatai mind a három évben¹¹ hasonlóságot mutatnak a sorrend alakulásában. A legnagyobb arányban a helyesírási és szövegszerkesztési hibák (42%, 40%, 39%) vannak jelen, ezt követi a mondattani hibák (23%, 21%, 19%) csoportja. Szinte egyenlő arányt képviselve következnek két csoport: a lexikológia – jelentéstan – stilisztika (17%,

⁹ Bukaresti Rádió, Erdély Online, Fötér. ro, Kolozsvári Rádió, Krónika Online, Marosvásárhelyi Rádió, Maszol.ro, Székelyhon, Transtalex.

¹⁰ A kutatási jelentések alapján közlöm. Az első két év alapadatainak táblázatai megjelentek a *Nyelvhasználat a romániai magyar online médiában* című kötet Mellékletében, illetve a harmadik év adat-táblázatait az előkészített újabb kötet fogja tartalmazni.

¹¹ Az egymást követő szakaszok szerint adom meg a jelenségtípusok megoszlásának százalékos arányait.

14%, 19%), illetve a nyelvi variabilitás jelenségeit összesítő kategória (10%, 13%, 14%). A morfoszintaktikai jellegű hibák a legritkábbak (6%, 10%, 9%).

A lexikológia – jelentéstan – szövegtan – stilisztika kategórián belül kilenc, illetve 2022-től tíz alkategóriát különítettünk el, amelyek szerint minősítettük és csoportosítottuk az előforduló normasértő alakokat. Ezek a következők: alaktani, divatossá vált rövidítések; a képzavar különböző esetei; szótévesztések, hasonló hangzású szavak felcserélése; szóláskeveredések, szólástévesztések, állandósult szókapcsolatok helytelen használata; nem létező szavak „feltalálása”; szóválasztási problémák; terpeszkedő kifejezések; alakkeveredések; terminushasználat; szemantikai szempontból zavaros vagy hiányos mondat. Az alkategóriák szerinti jelenségtípusok adatait vizsgálva megállapítható, hogy évenként változó képet mutat a különböző típusú normasértések előfordulási gyakorisága. 2021-ben a normasértések majdnem háromnegyede (70%) két jelenségtípusba sorolható: 55% a nem megfelelő szóválasztás és 15% a képzavar különböző esetei. 2022-ben csökken a szóválasztás problémakörébe sorolható esetek százalékos aránya (34%), de megugrik a képzavar kategóriájába tartozó jelenségeké (24%). 2023-ban újra növekvő, 39% a téves szóválasztás eseteinek aránya, csökken a képzavar előfordulási gyakorisága (11%), hirtelen megugrik a terminushasználat csoportjában a normasértések előfordulásának gyakorisága 19%-ra (az előző években 6%, illetve 8% volt). Az elvértve vagy ritkán előforduló normasértések csoportjába tartoznak a divatossá vált rövidítések, az alakkeveredések esetei (minden szakaszra érvényes). Arra is van példa, hogy egy jelenségtípus ritkán fordul elő valamelyik évben, egy következő évben pedig gyakran. Például a hasonló hangzású szavak felcserélése 2021-ben ritkán szerepel a vétségek között (2%), 2022-ben megnégyszereződik az előfordulási aránya (9%), 2023-ban 6%. A szóláskeveredésekre, a szólástévesztésekre, az állandósult szókapcsolatok helytelen használatára alig akad példa a 2021-es anyagban, 2022-ben az előfordulásuk gyakoribbá válik, (6%), és 2023-ban már 7%.

A szójelentéssel kapcsolatos kérdések a vizsgált nyelvi korpuszban

A lexikológia – jelentéstan – szövegtan – stilisztika kategóriába sorolt, alcsoportokba rendszerezett nyelvi jelenségek számszerű adatai csupán azt tükrözték, hogy a különböző normasértő nyelvi alakok milyen gyakorisággal fordulnak elő a magyar nyelvű online sajtó hírszövegeiben a sajtófigyelés adott időintervallumában. Az online sajtó nyelvhasználatról általánosabb képet a korpusz példaanyagának az elemzése nyújthat. Jelen tanulmányban nem a nyelvi anyag részletező vizsgálatára, csupán a teljes korpuszból véletlenszerűen kiragadott példákkal a jelenségtípusok számbavételére vállalkozom. Azokra a típusokra,

amelyek nagyon ritkán, vagy van olyan év, hogy egyáltalán nem fordulnak elő, nem idézek példákat. A terminushasználat alcsoportba tartozó jelenségekkel nem foglalkozom, mert a témát a kutatócsoport két tagja¹² részben már feldolgozta.

A szótévesztés

A sajtóhír legfőbb célja az objektív tájékoztatás, amely világos, egyértelmű megfogalmazást követel meg. A szótévesztés előfordulása zavaró, mert a normasértő alak nem a közlés céljának megfelelő jelentéstartalmat közvetíti. Hasonló hangzású szavak felcserélésével találkozunk mind magyar, mind idegen eredetű lexémák használatakor. Néhány példa:

- „*Zelenszkij sajnálkozását fejezte ki*” (Krónika, 2022. március 27.); helyes forma: sajnálatát;
- „*alacsonyabb rendű beosztottakat*” (Főtér.ro, 2022. március 21.); helyes forma: rangú;
- „*a megyei sürgősségi bizottságok döntsenek*” (Maszol, március 23.); helyes forma: bizottság;
- „*A Szövetség [...] hozna a konstrukcióba*” (Kolozsvári Rádió, 2021. március 22.); helyes forma: koalícióba;
- „*természetes szaporodás lassuló üteme miatt*” (Marosvásárhelyi Rádió, 2022. március 23.); helyes forma: szaporulat;
- „*52 százaléka azt mondta, hogy nem lenne hajlandó bevonulni egy romániai fegyveres konfliktus esetén, és csak 18 százalék vallotta ennek az ellentétét.*” (Kolozsvári Rádió, 2022. március 23.); helyes forma: ennek ellenkezőjét;
- „*...illetve kiszolgáló helységekből (vécé, konyha, kamra, előtér) áll*” (Maszol, március 23.); helyes forma: helyiség;
- „*megalapult a Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem*” (Főtér.ro, 2023. március 27.); helyes forma: megalakult.

Szóláskeveredések, szólástévesztések, állandósult szókapcsolatok helytelen használata

Az állandósult szókapcsolatokat stiláris értékük miatt alkalmazzák a sajtónyelvben; képszerűségük, hangulati hatásuk élénkíti a stílust, nyelvi és művelődéstörténeti hatásuk a jelentéstartalmat gazdagítja. Használatukra azonban

¹² Sárosi-Márdirosz Krisztina és Biró Enikő, tanulmányaik megjelentek a már említett kötetben.

ügyelni kell, mert ha nem veszik figyelembe legjellegzetesebb tulajdonságukat, az állandósult nyelvi formát és a jelentésbeli összeforrottságot, akkor gyakran fedezhető fel hiba a használatukban.

„Cassis készségeit nyilvánított a Moszkvával szembeni újabb szankciócsomagokat illetően” (Maszol, 2022. március 21.); a hibahalmazás esete fordul elő: készségeit mutat valamire; egyetért valamivel szerkezetek keverednek, főleg az illetően használata, a toldalék sem az, amit megkövetel a vonzat.

„egymásnak adják a kulcsot” (Fötér.ro, 2023. március 27.); egymásnak adják a kilincset: átvitt jelentésű: egymást éri a sok jövő-menő.

„Amennyiben csak egy százalékos esély is van arra, hogy véget vessünk a háborúnak, meg kell ragadnunk azt” (Krónika, 2022. március 21.); él az eséllyel/megragadja a lehetőséget.

„zöld fényt kapott” (Fötér.ro, 2022. március 24.); a zöld jelzést ad vagy kap állandósult szókapcsolat átvitt értelmű: engedélyt, szabad utat kap valami, vagy ad valaki.

„a negyedik nagy biztosítótársaság került csődbe” (Bukaresti Rádió, 2023. március 20.); fizetéseketelenné válik: csődbe megy.

„egy 2022-es in situ beavatkozás” (Fötér.ro, 2023. március 21.); nem megfelelő jelentésben szerepel; a latin kifejezés eredeti jelentése: 'eredeti helyén'; 'a természetes helyzetében'; a szövegben a falba faragott fülről van szó.

„a dokumentumok simán megérnének egy megfelelő misét” (Fötér.ro, 2023. március 27.); a Párizs megér egy misét szállóige nem megfelelő használata.

Terpeszkedő kifejezések, közhelyes kifejezésmód

A *Nyelvművelő kézikönyv* (1985, 1007) azokat a szókapcsolatokat nevezi terpeszkedő kifejezésnek, amelyek az egyébként egyetlen igével vagy névszóval megjelölhető cselekvést, történést, állapotot körülírással adnak meg. A nyelv-művelő irodalom a korábnál árnyaltabban kezeli a terpeszkedő kifejezések kérdését,¹³ három kategóriát különít el: helytelen, elfogadható és semmiképpen nem helyteleníthető. Azokat a nyelvi jelenségeket soroltuk az első kategóriába, amelyekben a körülírási forma nem szemléletes, hanem terjengős kifejezést hoz létre, illetve szószaporításra vagy bőbeszédűsége példák.

---

¹³ Lanstyák tanulmánya a funkcióigés szerkezetekről (2019) vagy Heltai Pál – Gósy Mária tanulmánya a terpeszkedő szerkezetek hatásáról (2005).

- „az ingázó diákok elhagyhatják karantén alatt álló, lakhelyül szolgáló településeiket” (Transindex, 2023. március 29.); a szövegelőzményeket is figyelembe véve sem deríthető ki, hogy az ingázó diákok, miután feloldották a karantént, hazautazhattak, vagy újra járhattak iskolába, miután megszűnt a karantén.
- „késedelmekkel rendelkezett a kárigények kifizetésében” (Transtex, 2023. március 20.); késlekedve fizette a kárigényeket.
- „az idén öltött a legnagyobb méretet a törvénytelen tarlóégetés jelensége” (Krónika, 2022. március 21.); nem méretről van szó, hanem gyakoriságról; tömören: az idén megszorodtak a tarlóégetések.
- „mindkettő iránt már korábban érdeklődés mutatkozott” (Székelyhon, 2023. március 25.); már érdeklődtek korábban.
- „Az oktatási tárca vezetője szerdán újabb pontosításokat közölt a sajtó előtt” (Transindex, 2021. március 24.); a minisztérium közleményének egyes állításait pontosította.

A képzavar esetei

Össze nem egyeztethető kifejezések, beszédfordulatok használata eredményezi azokat a nyelvi megformálásokat, amelyeket a szövegalkotó rendszerint azzal a céllal hoz létre, hogy érzékletesen megjelenítsen valamilyen jelenséget, bemutasson valamilyen állapotot, de ellentétes hatást ér el; nem szemléletes, a nyelvi forma nem stilisztikai telitalálat, hanem vét a világosság szabálya ellen.

- „Úgy döntöttek, hogy Gombaszög egyik feladata az lesz, hogy újrászóje a sorsközösség érzését, és a fiataloknak találkozási pontul szolgáljon.” (Maszol, 2023. március 25.);
- „Erős hullámokat ver a törvénytervezet” (Maszol, 2021. március 29.);
- „...egyes pártokon belül sem dúl a harmónia” (Kolozsvári Rádió, március 22.); a viszály érzékeltetésére semmiképpen sem alkalmas nyelvi forma; az alany és állítmány viszonyban kizáró ellentétes fogalmat, illetve cselekvést kapcsol össze;
- „Reméljük azért, hogy a stressz egy olyan tandíj volt a medve számára...” (Székelyhon, 2022. március 23.).

Gyakran közhelyes kifejezések, szólások összekeveréséből keletkezik a képzavar. Néhány példa:

- „Abban összességében egyetértés született, hogy a digitális oktatás még gyermekcipőben van.” (Transindex, 2021. március 24.);

„lesöpörök a parlament asztaláról a magyar jellegű kezdeményezéseket” (Transindex, 2021. március 25.);

„Mielőtt az esemény szervezői a román nyelv oktatását boncasztalra helyezték volna” (Transindex, 2021. március 26.);

„az orosz katonák téves elképzeléseit állította pellengérré” (Krónika, 2022. március 21.).

Gyakori, hogy megszemélyesítés eredményez képzavart, ezekben az esetekben elvont dolgokat, élettelen tárgyakat azok lényegével össze nem egyeztethető, emberre jellemző tulajdonsággal vagy cselekvéssel ruháznak fel. Kiragadott példák:

„A lopástechnológia is látványosan virágzik” (Főtér.ro, 2022. március 28.);

A múzeum „a BBTE szárnyai alatt bujkál” (Főtér.ro, 2023. március 27.);

„Az elhanyagolt területrendezés akkor kezdett visszautni” (Székelyhon, 2022. március 27.);

„kackiásan áll [...] a kapu” (Főtér.ro, 2022. március 23.);

„A járvány lecsapódott a munkaerőpiacon is” (Erdély online, 2021. március 22.);

„leült az oltakozási kedv” (Főtér.ro, 2022. március 23.).

Képzavar létrejöttének forrása az is, amikor össze nem tartozó metaforikus vagy szó szerinti jelentéseket kever össze vagy kapcsol össze.

„Ukrajna egy olyan nagy fekete lyuk Európában, hogy nincs az az adomány-mennyiség, amellyel betömhető lenne” (Székelyhon, 2022. március 23.).

A példában mindkét mozzanat jelen van, a feneketlen zsák kifejezést keveri össze a fekete lyukkal; a metaforában (fogalmi síkja Ukrajna, képi síkja a csillagászati fogalom) össze nem tartozó elemeket kapcsol egybe.

„a városi táj, az ódon, szocreál és kortárs épületek erdejével” (Főtér.ro, 2023. március 23.); az épített világ (város zsúfoltsága és összevisszasága) megjelenítése a természeti képpel (erdő) nem találó, hanem visszatetsző.

„megnyitják a kapcsolatmentő felismerések ajtaját” (Erdély online, 2023. március 27.); a jelzős szerkezetben az alaptag és a jelző nem összeillő.

„roncstelepszökevényekkel szállítják az utasokat” (Főtér.ro, 2022. március 21.); az elavult mozdonyokra vonatkozik a metafora, hírszövegben nem helyénvaló.

A képzavar gyakori esetei közé tartoznak azok, amelyek logikai ellentmondásokat tartalmaznak. Szemléltető példák:

„*de néhány éven belül a szakemberek fele nyugdíjba vonul, ami nehezen pótolható érvágást jelent az egészségügyi alapellátás szempontjából.*” (Krónika Online, 2023. március 26.);

„*az emberek boldogságérzete a világjárvány ellenére rugalmas maradt.*” (Maszol, 2023. március 21.);

„*Úgy döntöttek, hogy a mai napot a jövő erdeinek csemeteültetésével töltik.*” (Marosvásárhelyi Rádió, 2023. március 27.).

Szóválasztási problémák

A szóválasztási problémák csoportjába tartozó nyelvi jelenségek sokfélék, különböző altípusokba sorolhatók. Nagyon gyakran fordul elő, hogy a szövegalkotó nem azt a szót választja, amely pontosan a kívánt jelentést fejezi ki. A normasértő alak vét az egyértelmű és szabatos megfogalmazás szabálya ellen.

„*Az idén megrendezhetőek lesznek az éjjéli misék, amelyeken a hívek részt vehetnek.*” (Krónika Online, 2021. március 25.); a misét nem megrendezik, hanem celebrálják.

„*pillantást vetünk az órarendre*” (Fötér.ro, 2021. március 21.); a szövegösszefüggés alapján nyilvánvaló, hogy a nyitvatartási táblára tekintenek, mert a nyitvatartási idő érdekli őket.

„*a galagonya piaci értéke kevés*” (Transtex, 2023. március 21.); alacsony.

„*A verseny előtti bevezetőben a főszervező köszöntötte elsősorban a versenyzőket*” (Erdély online, 2023. március 21.); a verseny megnyitóján.

„*Az új jogszabály értelmében nyilvántartásba vesznek*” (Fötér.ro, 2021. március 21.), a jogszabály rendelkezései alapján.

„*A kormány múlt héten első olvasatban megvitatta a tervezetet.*” (Bukaresti Rádió, március 24.); talán a tervezet első változatát.

A jelzős szerkezetek tekintetében előfordulnak minősítő jelzők, amelyek nem gazdagítják a jelentést; amelyekben a jelző és jelzett szó jelentése nem összeillő; szerkezetek, amelyek a közléshelyzet szempontjából nem megfelelőek. Számtalan példa akad, de csak néhányat idézek:

„*örökletes mesterség*” (Maszol, 2023. március 25.); apáról fiúra öröklődő;

„*az örökös kísérletezés*” (Maszol, 2023. március 25.); folytonos;

„*teljes értékű háború kitörését jelentené*” (Krónika Online, 2022. március 24.); a teljes értékű pozitív jelentésárnyalatú, a háborúval való összekapcsolása nem helyénvaló;

„A nap halvány jó híre” (Főtér.ro, 2021. március 24.);

„pitoreszk sakktabla-földeket” (Főtér.ro, 2021. március 29.).

A hiányos szerkezet is eredményezhet pontatlan megfogalmazást:

„a vita két különböző álláspontját ismerhetik meg” (Marosvásárhelyi Rádió, 2021. március 22.); nem a vitának, hanem a vitatkozó feleknek van álláspontja;

„nő a csapadék valószínűsége” (Maszol, 2021. március 22.); a csapadék előfordulásának valószínűsége nő.

Az idegen szavak használatát illetően: érdemes mérlegelni, melyik forma kifejezőbb az idegen szó vagy a pontos magyar megfelelője; megfontolandó szabály az is, hogy csak akkor használjunk idegen szót, ha ismerjük a pontos jelentését. Példák a különböző esetekre:

„A víz reprodukálhatóságához a hagyományos ivóvíz-előállítási technológiák széles köre áll rendelkezésünkre.” (Kolozsvári Rádió, 2021. március 22.); a víz tisztításához;

„kik azok az aktorok” (Transindex, 2021. március 23.); közszereplők;

„A legtöbb pontszámot elért személyek kérvényeit pozitívan értékeli.” (Maszol, 2021. március 23.); kedvezően bírálják el;

„a benzin ára eközben stagnált” (Krónika, 2022. március 21.); nem változott;

„a világhírű lingvista” (Maszol, 2023. március 23.); nyelvész;

„gyakoroljanak valódi multilateralizmust” (Bukaresti Rádió, 2023. március 23.); vajon mit jelent?

„rávilágított egy sokak számára meglepő euroszeptícizmus-potenciálra” (Maszol, 2023. március 22.); mire gondolhatott a szövegalkotó?

A szóválasztási problémák körébe sorolható normasértő nyelvi jelenségek jóval többféle típust mutatnak, mint amennyit példákkal szemléltettem, mert csak a leggyakrabban előfordulókat említettem.

Szemantikai szempontból zavaros vagy értelmezhetetlen szerkezet

Előfordulnak olyan megfogalmazások, létrejönnek olyan mondatok, amelyekben nem az a probléma, hogy egy-egy szó alkalmi jelentését kell megfejtenie az olvasónak, hanem a teljes mondat jelentéstartalmát kell megértenie.

„Amíg még önerőből jár, addig nem cserélik le, mert az pénzbe kerül.” (Főtér.ro, 2022. március 21.); a szövegelőzmények alapján annyit ki

lehet hámozni, hogy motorvonatról van szó, mert előtte szerepel a „roncstelepszökevényekkel szállítják az utasokat”; mégpedig olyanról, amelyet már leselejteztek.

„Lehet használni a táblagépet, a mobiltelefont, ám azt egy előre meghatározott időkeretbe kell helyezni.” (Székelyhon.ro, 2023. március 20.); arra gondolhatunk, hogy az elektronikus eszközök használatát korlátozzák, de mivel szintén az előzményekből kideríthető, hogy valamilyen felmérésről van szó, lehetséges, hogy a vizsga időkeretére utalnak.

„...nem csak az orvosi kabinet berendezését, hanem annak költségtérítését is vállalják.” (Kronika Online, 2023. március 26.); minek a költségtérítését vállalják, vagy a rendelő működési költségeire gondol a szerző?

További példák megfjtésre:

„Én úgy értékelem, hogy ez törvénytelen megítélése a rendezvénynek és ellentétben áll a láttamozó bizottság határozatával, amelynek a csendőrség is az egyik eleme.” (Transtelex, 2023. március 24.);

„A szűtori református templomot ezután üzemen kívül helyezték, aminek állapota egyre inkább leromlott.” (Maszol, 2023. március 24.);

„...az államfő a pénzügyi szakembereket felbírálva alacsonyán tartotta a kamatokat.” (Maszol, március 25.);

„jegeli az állattartókat fenyegető kibocsátás-csökkentés igyekezetet” (Maszol, 2023. március 20.).

Összegzés helyett

A tárgyalt témának az összetettsége, a nyelvi korpusz nagysága és gazdagsága, a normasértő nyelvi jelenségek változatossága miatt a szójelentés és szóválasztás közötti összefüggések vizsgálatában csak vázlatos áttekintésre vállalkozhattam. Egyelőre következtetéseket nem, csak tanulságokat fogalmazhatok meg, olyanokat, amelyek a kutatás folytatásához járulhatnak hozzá.

Tanulságok: A helyénvalóság szempontját érvényesítő vizsgálat soktényezős, mert figyelembe kell venni a közléshelyzet tényezőit, ezek egymásra hatását vagy összjátékát.

A normasértő nyelvi formák elemzésében célszerű a grammatikai és nyelvhasználati normákat egyaránt figyelembe venni.

A szavaknak a becsülete és hitele akkor őrződik meg, ha a beszélőközösség tagjai és elsősorban a hivatásos beszélők hadat üzennek a hanyagul pontatlan nyelvhasználatnak.

Irodalom

- Balázs Imre József. 2020. *A helytelenkedő sajtóhibák*: <https://e-nyelvmagazin.hu/2020/02/07/a-helytelenkedo-sajtohibak/> (2024. máj. 15.)
- Heltai Pál – Gósy Mária. 2005. A terpeszkedő szerkezetek hatása a feldolgozásra. *Magyar Nyelvőr* 129., október–december 4. <http://www.c3.hu/~nyelvor/period/1294/129406.pdf>. (2024. máj. 16.)
- Karinthy Frigyes. Szavak. *Hátrálva a világ körül*. <https://mek.oszk.hu/06800/06830/06830.htm#21> (2024. máj. 21.)
- Lanstyák István. 1995a/1998. A magyar nyelv központjai. In Kontra Miklós – Saly Noémi szerk., *Nyelvmentés vagy nyelváruulás?: Vita a határon túli magyar nyelvhasználatról*. 326–344. Budapest: Osiris Kiadó.
- Lanstyák István. 1995b/1998. A nyelvek többközpontúságának néhány kérdéséről (különös tekintettel a Trianon utáni magyar nyelvre). In Kontra Miklós – Saly Noémi szerk., *Nyelvmentés vagy nyelváruulás?: Vita a határon túli magyar nyelvhasználatról*. 227–251. Budapest: Osiris Kiadó.
- Lanstyák István. 2019. Nyelvhelyesség és nyelvi helyénvalóság a funkcióigés szerkezetek használatának megítélésében. In Misad Katalin szerk., *Nyelv, identitás, oktatás*. 103–116. Pozsony: Szenczi Molnár Albert Egyesület.
- Nyelvművelő kézikönyv I–II*. 1985. Budapest: Akadémiai Kiadó és Nyomda.
- Péntek János. 2023. A változás, a változatosság és az egység. *Édes Anyanyelvünk* 1. 7–9.
- Pethő József. 2004. *Jelentéstan*. Kiadta a Bölcsész Konzorcium.
- Pletl Rita szerk. 2023. *Nyelvhasználat a romániai magyar online médiában*. Kolozsvár: Ábel Kiadó.
- Tolcsvai Nagy Gábor. 1996. *A magyar nyelv stilsztikája*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Tolcsvai Nagy Gábor. 2003. A nyelvi norma. In Kiefer Ferenc – Siptár Péter szerk., *A magyar nyelv kézikönyve*. 411–421. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Tolcsvai Nagy Gábor. 2011. *Kognitív szemantika*. Nyitra: Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara.
- Tolcsvai Nagy Gábor. *Szójelentés*. Arcanum. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/pannon-pannon-enciklopedia-1/magyar-nyelv-es-irodalom-31D6/a-mai-magyar-nyelv-rendszere-3615/szojelentes-tolcsvai-nagy-gabor-> (2024. máj. 20.)

Rita PLETL

POŠTENJE REČI

O značenju reči u transilvanijskim mađarskim onlajn medijima

Tema studije se odnosi na aktuelno proučavanje onlajn štampe, sa stanovišta leksikologije, semantike i stilistike. Iz perspektive prikladnosti ispituju se veze između izbora i značenja reči u tekstovima vesti transilvanijskih mađarskih onlajn medija. Oslanjajući se na naslovnu sintagmu, preuzetu iz Karintijevog pamfleta („poštenje reči“), pokušavam da mapiram one

slučajeve upotrebe (promene, modifikacije) značenja reči koji „oštećuju“ kredibilitet istih; što se može klasifikovati kao kršenje pravila jer odstupanje od uobičajenog značenja ne rezultira stilskim efektom, već nepreciznim, zbunjujućim ili besmislenim oblikom jezičkog izražavanja. *Ključne reči:* praćenje štampe, jezička upotrebna norma, jezički korpus, značenje reči

Rita PLETL

THE HONOUR OF WORDS

Meaning of Words in the Transylvanian Hungarian Online Media

The topic of this study is related to a slice of the online press stylistic analysis, delimited by lexicology, semantics and stylistics. My aim is to investigate the relationship between word choice and word reporting in Transylvanian Hungarian online media news texts from the perspective of appropriateness. By using the structure in the title (“honesty of words”), referring to Karinthy’s pamphlet, I want to emphasize that I am attempting to map the cases of word report development (change, modification) that “damage” the credibility of words; that may be considered as rule-breaking because the deviation of the occasional meaning from the usual one does not result in a stylistic effect, but in an imprecise, confused or unintelligible linguistic expression.

Keywords: press monitoring, language use norm, language corpus, meaning of words